

Szczepański, Stanisław

"Złudzenia perspektywiczne w architekturze zabytkowej", Jerzy Gomoliszewski, Kraków 1966 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 13/3, 689-690

1968

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

astronoma wysłał do niego hołdowniczy list. Ale właściwie przez cały XVII w. liczni autorzy poważnych dzieł z zakresu nauk społecznych, starając się rozumować *sicut mathematici*, mieli przed oczyma stale wzór Galileusza (obiok późniejszego wzoru Newtona).

Lektura książki zbiorowej o życiu i twórczości Galileusza potwierdza w pełni wrażenia, odniesione podczas licznych imprez naukowych związanych z jubileuszem 1964 r.³: że mianowicie najbardziej ciekawe opracowania związane są z zagadnieniami z pogranicza historii i filozofii nauki. Rzecz interesująca, że punktem wyjścia tego rodzaju refleksji jest często słynny proces Galileusza, wiążący się głównie właśnie z recepcją kopernikanizmu. Na tym tle większość autorów rozważa ogólne zagadnienia metodologiczne, dotyczące obu wielkich systemów (Ptolemeusza i Kopernika), problemy twórczości naukowej, warsztatu uczonego, interpretacji i recepcji dzieł naukowych itp.

Waldemar Voisé

Jerzy Gomoliszewski, *Złudzenia perspektywiczne w architekturze zabytkowej*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe — Oddział w Krakowie, Kraków 1966, ss. 27, ilustr. 14.

Tomik szósty w serii *Nauka dla wszystkich*¹, która pomyślana jest przez Oddział Polskiej Akademii Nauk w Krakowie jako narzędzie upowszechniania i popularyzacji nauki w najszerszym kręgu społeczeństwa, poświęcony został *Złudzeniom perspektywicznym w architekturze zabytkowej*. Prof. J. Gomoliszewski w sposób przejrzysty i przystępny omówił tu wyniki swych długoletnich badań nad korektami optycznymi stosowanymi w budownictwie monumentalnym Krakowa.

Wstępem do podstawowej części pracy jest omówienie korekt stosowanych w architekturze starożytnej Grecji. Następnie czytelnik zaznajamia się z opisem korekt architektonicznych Krakowa i ogólną charakterystyką korekt stosowanych w okresie baroku oraz znajduje rozdziały omawiające korekty perspektywiczne, przeciwperspektywiczne, korekty równowagi kompozycyjnej i oświetleniowe. Zapoznając czytelnika ze zjawiskiem mało znanym, książka uświadamia go, jaki wpływ ma stosowanie owych niedostrzegalnych dla laika, a umyślnie wprowadzanych, deformacji na architektoniczny wyraz budowli.

Może skromne rozmiary publikacji, narzucone zasadami serii, w której została ona wydana, powodują, że czytelnikowi brakuje odpowiedzi na pytania: dlaczego tak późno zbadano tajniki kunsztu budownictwa barokowego? w jaki sposób uchwycono te niedostrzegalne dla obserwatora deformacje?

Byłoby więc chyba korzystne, gdyby autor wspomniał o przeprowadzonej w swoim czasie inwentaryzacji zabytków Krakowa, gdyby choć w skrócie omówił swoje prace geodezyjne.

Interesujące jest też pytanie, dlaczego stosowanie metod inwentaryzacji geodezyjnej, a nie np. architektonicznej, daje w tym względzie tak ciekawe wyniki. Byłoby zaś fascynujące dla czytelnika odtwarzanie koncepcji Tylmana, gdyby mu podano metodę tego odtwarzania, a nie tylko informację o wynikach badań.

Czytelnik, dla którego przeznaczono serię *Nauka dla wszystkich*, zapewne nie

³ Por. tamże, s. 325, *Włoskie imprezy Roku Galileusza. Refleksje obserwatora* — autora niniejszej notatki.

¹ Seria ta redagowana jest przez komitet, którego przewodniczącym jest prof. W. Szafer.

zna książki *Kościół św. Anny w Krakowie*², gdzie sprawy te są szczegółowo omówione. Nie nasunie mu się więc spostrzeżenie, jak wiele korzyści płynie z twórczego podejścia do własnej pracy. Bo oto geodeta nie ogranicza zainteresowań do wykonania powierzonej mu pracy, lecz zastanawia się, dlaczego np. linie dla oka równoległe nie są równoległe w rzeczywistości, bada to zagadnienie i przyczynia się w ten sposób do wzbogacenia studiów nad historią architektury.

Gdyby to wszystko pokazać czytelnikowi, zwróciłby też uwagę, jak wiele korzyści dać może zetknięcie dwóch dyscyplin naukowych czy gałęzi techniki w czasach, gdy specjalizacja posuwa się coraz dalej. Dla popularyzacji zaś nauki w społeczeństwie sprawy te nie wydają się bagatelne.

Stanisław Szczepański

A. S. Jastrzębskij, *Tiermodinamika i istorija jejo razwitija*. Izdatielstwo „Energijs”, Moskwa—Leningrad 1966, ss. 667, ilustr.

Obszerna książka prof. A. S. Jastrzębskiego, wybitnego radzieckiego uczonego i pedagoga w dziedzinie termodynamiki, poświęcona *Termodynamice i historii jej rozwoju*, stanowi pozycję wydawniczą niezwykle interesującą i oryginalną zarówno z punktu widzenia konstrukcji pracy, jak i sposobu ujęcia materiału. Treść jej odbiega jednak od tego, co bezpośrednio sugeruje tytuł. Mimo iż jest to praca o charakterze historycznym, napisana została z pozycji przede wszystkim dydaktyka, a nie historyka: chociaż zawiera bardzo dużo informacji z dziedziny historii rozwoju termodynamiki, podstawą systematyzacji materiału były przede wszystkim względy metodologiczne i metodyczne, aspekt zaś historyczny zajmuje pozycję drugoplanową. Książka niezwykle wnikliwego i świetnego dydaktyka — autora kilku podręczników z dziedziny termodynamiki — jest napisana przede wszystkim dla dydaków, wobec czego podstawowym materiałem źródłowym były kolejno pojawiające się w Rosji i Związku Radzieckim podręczniki termodynamiki. Historię więc rozwoju termodynamiki, o której mowa w tytule, autor starał się ukazać nie w oparciu o prace oryginalne twórców tej dziedziny wiedzy, lecz w świetle podręczników.

Książka prof. Jastrzębskiego składa się z trzech odrębnych części. Pierwsza, najobszerniejsza (ss. 17—375), stanowiąca zasadniczy trzon pracy, poświęcona jest głównie rozwojowi rosyjskich podręczników termodynamiki od połowy XIX w. do chwili obecnej; druga (ss. 377—515) zawiera ujęty z metodologicznego i metodycznego punktu widzenia przegląd podstawowych zagadnień termodynamiki technicznej w kolejno pojawiających się podręcznikach; w części zaś trzeciej (ss. 517—652) autor podaje biografie uczonych zasłużonych dla rozwoju termodynamiki.

Część pierwszą rozpoczyna autor rysem historycznym okresu przedtermodynamicznego, omawiając w nim stan poglądów na zagadnienie ciepła w drugiej połowie XVIII w. i w pierwszej połowie XIX w. Rozdział ten został jednak potraktowany zbyt marginesowo, przy czym przytaczane informacje są — z nielicznymi wyjątkami — podawane bez pokrycia źródłowego.

Analizę kolejno pojawiających się podręczników termodynamiki przeprowadza autor według podziału na pięć okresów: pierwsze rosyjskie podręczniki termodynamiki (Godolin — 1868 r., Okatow — 1871 r., Wyszniegradski — 1871 r.); dalsze podręczniki wydane w Rosji w drugiej połowie XIX w., podręczniki wydane w Rosji w pierwszym dwudziestolecu XX w., podręczniki radzieckie z lat 20-tych i 30-tych XX w., podręczniki radzieckie z lat 40-tych i 50-tych XX w.

² J. Gomoliszewski, *Kościół św. Anny w Krakowie. Dokumentacja geodezyjno-inwentaryzacyjna*. Warszawa 1957.